

## Pesttől - Budapestig

## Mi maradt a régi Pestből

A „Szózat“ egyik vasárnapi számában „A régi Pest-Buda“ képét és életét láttuk felvonulni nagy vonásokban. Buda és Pest egyesítésének félszázados évfordulóján nem lesz érdektelen visszapillantani, hogy a rohanó élet mit ragadott magával és mit hagyott meg emlékül a múltból.

## Templomok

A *Belvárosi templomai* közül legrégebbi a *belvárosi plébániatemplom*, amely már a tatárjáráskor is szerepel, de sok átépítésen ment át s csak gót szentélye és háromhajós előcsarnoka ősi, míg előrése 1726-ból való, két tornya pedig 1795-ből. Pest legszebb barokk-építménye az *egyetemi templom* (hajdan a pátosoké), mely 1715-76 közt épült; 1857-ben restaurálták, 1849-ben a DebreceNBől visszatért képviselők itt ülészték. A *ferenciek temploma* az első barokk-stíli templomunk Pesten. 1738-ban szentelték fel, de félszázaddal előbb kezdték építeni. Tornyot 1858-ban kapott. A *szerviták templomát* 1732-ben szentelték fel. Eredetileg barokk-kori volt, de teljesen átalakították. Az *angol kisasszonyok* 1736-ban kapták a dómé-séktől templomukat és zárdájukat, de 1809-ben tűz hamvasztotta el az épüleletet s így átalakítva maradtak ránk. A *szerb templom* (Szerb- és Veress Pálné-utca sarkán) már 1695-ben megvolt, de 1754-ben kibővítették. Tornya és remek kapuzata megerdemlik, hogy megálljunk előtte. Sirkertjében 1751-ből való sírkő is található. A *görög-oláh templomot*, mely előbb a Pestre telepített piaristáké volt, 1791-ben vette meg a Törökországból menekült görög-oláh egyház, 1789-ben készült el a mai templom. A pesti oldalon ilyen régi templom a *Rókus-kápolna*, amely 1711-ben épült.

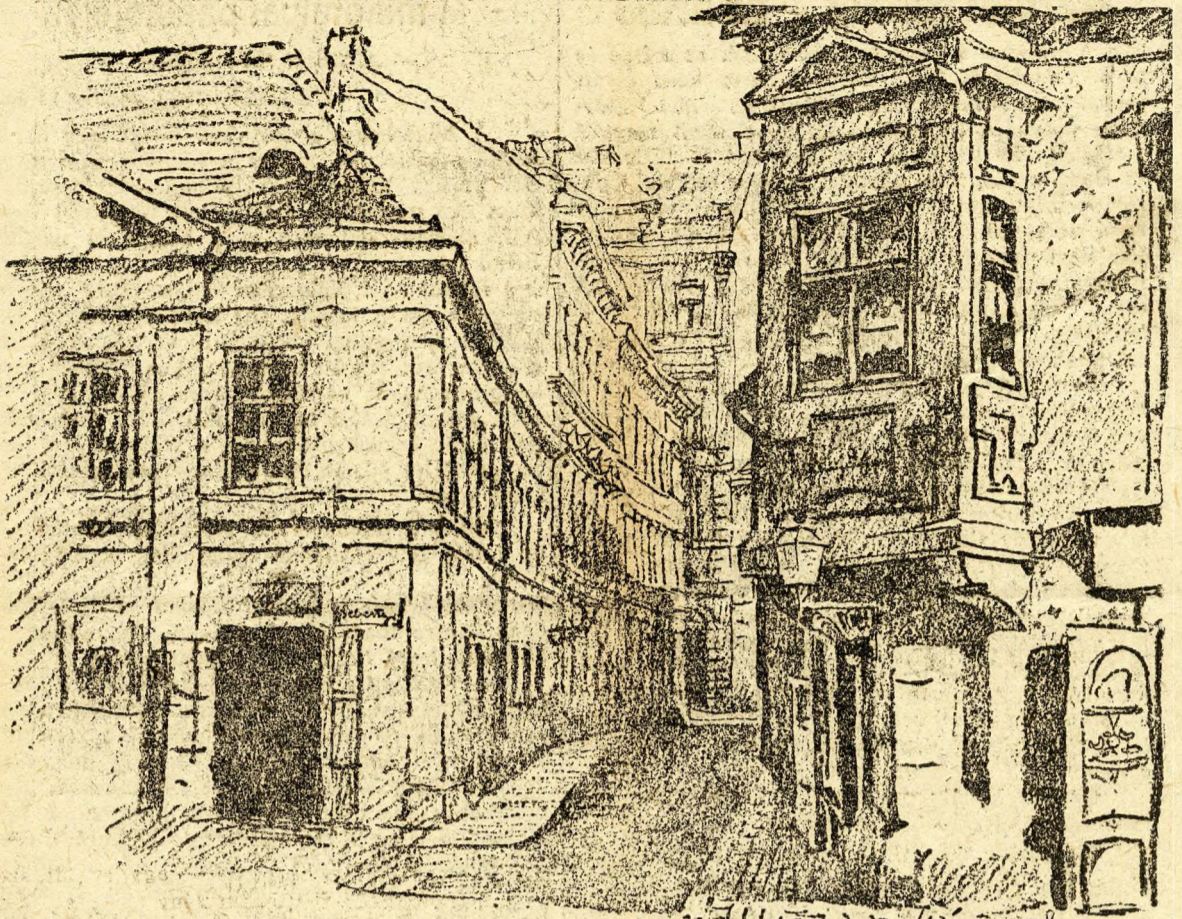
Alig százévesek az egyesítés előtről való többi templomok a Belváros határában. A *Deák-téri lutheránus templomot* 1805-ben fejezték be a herceg Coburg tábornagy által ajándékozott telken. A *Kálvin-téri templom* alapkövét 1816-ban tették le s 1830-ban készült el a templom, melynek harangját a görög szabadságharcban Navarin mellett elsüllyedt török hajók ágyúiból öntötték. A *Bazilikát* 1851-ben kezdték el (a helyén állott kicsi templom 49-ben leégett). A messzebb való templomok közül a *térsvárosi* 1790-ben, a *józsefvárosi* 1797-ben épült, a *ferencvárosi* azonban száz évvel fiatalabb: 1867-ben kezdték építeni.

## Középületek

Középületeink közül a *Régi-Pesti emlékei*: a *Vigadó*, mely 1859 között épült, a *Megyeri-háza*, melynek középső kasza 1811-ből való, *Semmelweis-utcai* reáliskola 1832-ben épült, empire homlokzati részét pedig 1838-ban kezdték építeni Zitterbarth Mátyás szép terve szerint. A *Nemzeti Múzeum* 1837-46 közt készült *Pollák Mihály terve alapján*, gróf *Batthyány Antal* telken, a herceg Grassalkovich által ajándékozott kép-utcai telek árán. Kétszáz éves a *Központi Városháza*, amely Kollonics és Széchenyi esztergomi érsek támogatásával 1716-27 közt épült Rokkaniház-



A „Martinuzzi-ház“



Ahova Petőfi ebédelni járt

nak, aztán Károly-kaszárnya lett belőle. Vele egykoru a ma fogháznak használt épület az Egyetem-tér és Királyi Pál-utca sarkán. 1723-ban a klarisszák telepedtek meg telken, a rend eltörlése után városi kórház lett zárdájuk, majd 1802-ben itt nyílt meg az első zálogház Pesten. (Budán 1787-ben.) Az *Egyetem*, mely előbb pátos kolostor volt, 1776-ban készült el; a *Papnövelde* 1786-ban, a *Piaristák* régi épülete 1758-62 közt épült (a dunai rész 1843-ban). Az *Egyetemi könyvtár* éppen az egyesítés évében, 1872-ben nyílt meg; az *Új Városházát* két évvel hamarabb kezdték építeni, de csak 75-ben készült el. A *Nemzeti Kaszinó* a harmincas években épült; a *belvárosi Reáliskola* a kiegyezés előtt, ugyanez időben a *Pesti Hazai Első Takarékpénztár* főépülete és az Egyetem-utcában. A *Jóposta* és a *Vámpalota* a hetvenes évek elején, az *Üllői-út klinika* 1873-ban; a *Gázgyár* 1856-ban, a *Rókus-kórház* homlokzata 1796-ban, az *Erzsébet-téri kioszk* 1872-73-ban, a *Sándor-utcai Országháza* a kiegyezés esztendejében három hónap alatt készült el.

A *Ludoviceum* alapkövét 1830-ban tették le; a *Főkapitányság* empire homlokzatu épülete előbb szálló volt, *Európa-szálló*, amint a homlokzat attikája fölött lévő dombormű is mutatja: bika szarvára kapaszkodó nő. Nó, és itt van még a *Régi gyűjtőfogház*, a *Rákóczi-uton*, ahol most az *Ámor-mozi* van; udvarán, némely más kivégzésen kívül, akasztották föl Majláth országbíró három gyilkosát is. A *Népszínház* 1875-ben épült, az *Operaház* 1879-1884 közt, a *Régi Múgyetem* 1881-1883 közt.

## Magánházak

Megmaradt még a régi Pest néhány történelileg nevezetes vagy művészi értékű *magánháza* is. A *Belvárosban* (a szorosan vett Régi Pesten): a szép-utcai *Szapáry-palota* (Pollák Mihály építette), az egyetem-utcai *Károlyi-palota* (1832-40 közt építette Ybl Miklós): az urai-(koronaherceg'-utcai *Orczy-ház* (a Főpostával szemben), melyet báró Orczy István, a jászkunok főkapitánya építtetett s benne gvakorta vendégei voltak *Orczy Lőrincnek* a testőr-irók: Bessenyei, Bánóczy, Barcsay. Ál a Koronaherceg-utca 3 alatti (átjáró ház) a híres *Trattner-Károlyi-ház*, mely 1830 körül épült. Itt állította föl *Trattner Mátyás* az első gyorsasítót és itt volt első hajléka (1831-ben) a Magyar Tudományos Akadémiának. Lakói közt voltak: *Vörösmarty*, *Toldy*, *Helmeucz* is.

A *szervita-téri Telcki-palota* telke előbb a *Fehérbárány* „cimeres korcsmárosáé“ volt, tőle vette 1783-ban *Teleki József* gróf. A *Váci-utca* 19. számú háza arról nevezetes, hogy abban halt meg (1830 november 19-én) *Kisfaludy Károly* és 25 évvel később ugyanazon a napon és órában: *Vörösmarty Mihály*. Az egyetlen megmaradt szép barokk-palota a *Kötő-utca* 10. alatti ház (hajdan *Grabovszky-kuria*), melynek homlokzata a *Kossuth Lajos-utcában* állott *Grassalkovich-palotát* kopizálta. Az 1838iki nagy árvíz már helyén találta. Kellemes művészi hatása a *Franklin Társulat* házának barokk kapuja és erkélye is. Itt volt *Heckenast* híres nyomdája. Régi barokk a *Borz-utca* 10. alatti *Batthyány-palota* is szép kapuzatával. Legszebb figu-

rális díszítményei vannak a *Régi posta-utca* 15. alatti háznak, mely a múlt század legelején épült, klasszicizáló gipszöntvényekkel az ablakok alatti falmezőkben. A régi *Országutca*, ami ma a *Károly-és Múzeum-körut*, itt van a híres *Orczy-ház*.

## Szobrok

Nyilvános *tereink szobrai*, kevés kivétellel már *Budapestnek* készültek; legtöbb a nyolcvanas és kilenvenes években. *Első nyilvános szobrunk* volt *Kisfaludy Károly* márvány melliszobra a Múzeum kertjében; *Ferenczi István* alkotása. 1844-ben készült. Három évvel fiatalabb *Kisfaludy Sándor* szobra; de sokáig raktárban hevert. *Lendvai*, a szinész, szobra, mely 1860-ban készült, a lebontott *Nemzeti Színház* udvarán állott, *Megyeri* pedig a színház falában. A *Rókus* előtti *Immaculata* szobrot *Lengyel Miklós* egri kánonok állíttatta 1867-ben, XVIII. századi a *Szerviták Mária szobra*.

Külön lapra tartozik a másféle *Nagy Kristóf*, amely most a Központi Városháza udvarán áll, 1833-tól pedig nyolcvan éven át a váci-utcai *Szent Kristóf-gyógyszertár* fölött strázsál. Erről a patikáról pedig tudni kell, hogy ez volt az *első magyar gyógyszertár*, mivelhogy tulajdonosa *Prégar*dt János, elsőül iratta az „*ibrikelkre*“ magyarul a gyógyszerek nevét s amint 1833-ból dicsérik, „ő iratta ki először hazánkban a patika fölé ezt az új magyar szót: *gyógyszertár*“.

De ne resteljük megnézni a pestiek az egyes házak advarán található szoborműveket sem.

Ilyenek: a *Bálvány-utca* 20. számú ház kapu csarnokában lévő antikizáló női szobrok, melyeket 1830 körül *Dunaiszki Lőrinc* faragott; aztán a *Lloyd udvarán* lévő kut, a *Mária Valéria-utca* 3. s a *Bálvány-utca* 19. alatt levő ház kutja. Megvan még, az *Eötvös-tér* 2. számú ház udvarán, a régi hajóhid *Nepomuki Jánosa* is.

A nyilvános szoborművek közé tartoznának a hajdani *közkutak* is, amelyek közül azonban már csak kettő maradt meg s azok sem régi helyükön. A hálteri *Halászeleány* 1902-ben a Népligetbe került, a *Ferenciek-terén* állott kut pedig (két nőalak, egyik féltérden vizet merít, a másik fején viszi a vizesedényt) 1899-ben a *kőbányai Liget-írtre*. (A *Kálvin-téri* kut, melyet a *Pesti Hazai* ajándékozott a fővárosnak s melyet *Ybl* tervezett, szobrait pedig *Feszler* készítette, 1883-ban épült.)

Megünnepelve fővárosunk születésének félszázados fordulóját, a sok elpusztult emlék juttassa eszünkbe, hogy legalább a régi utcaneveket, melyek történelemben és irodalomban patinát nyertek — tartsuk meg.

## Hegyi Ödön.

A régi Pest két részletét rajzban is közöljük. A nagyobbik rajz a régi *Sebestyén-teret* ábrázolja, a *Városparancsnokság* helyén. A térről kiinduló *Lakatos-utca* sarkán kis korcsma van: a *Csigavendéglő*, amelybe *Petőfi* járt. A másik kép a *Rózsa-tér* (a *Váci-és Duna-utca* táján) jobbra a „*Martinuzzi-ház*“-zal. Hátterben az *Angolkisasszonyok temploma*.